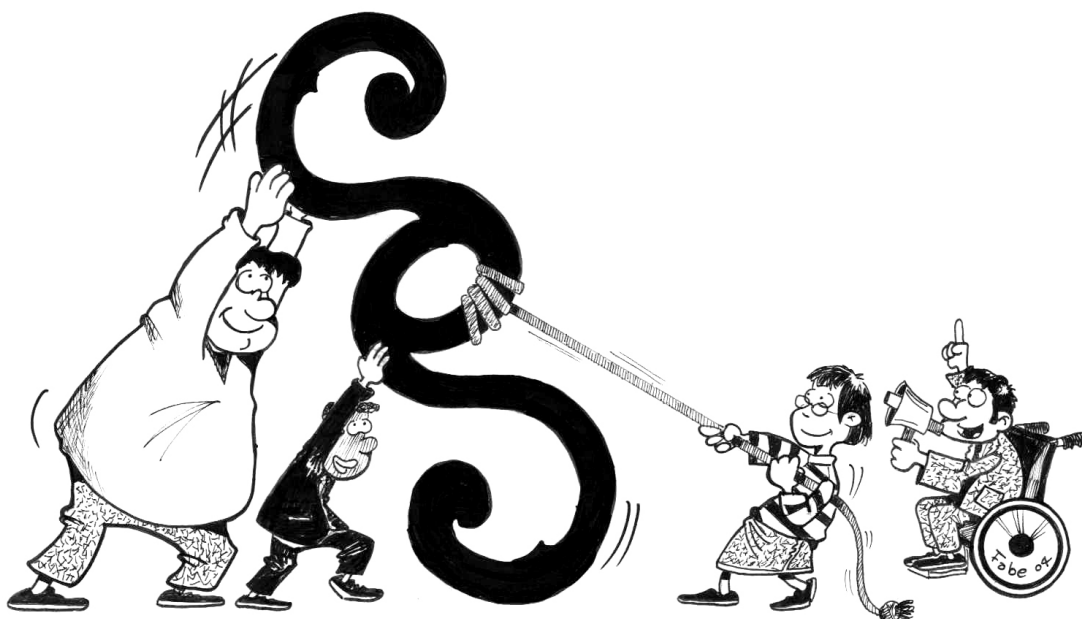

Ovttaveardásašvuodáláhka

- bargoneavvopakehta vealaheami vuostá

Moninaisuuden puolesta

Syrjintää vastaan

SEIS - Suopma Ovddosguvlui
Almmá Vealaheami

Miessemánnu 2004

Dieđihančállosa lea ráhkadan SEIS - Suopma Ovddosguvlui Almmá
Vealaheami - prošekta.

Gč . <http://www.join.fi/seis>

Dieđihančálus lea dahkkon Uniovnna vealaheami vuostásaš
doaimmanprográmma doarjagiin

Govat: Fabrizio Scarpati

Sisdoallu

1. Ovttaveardásašvuodáláhka - gean dat guoská ?	4
2. Lága duogáš	4
3. Mii vealaheapmi lea ?	5
4. Masa láhka heivehuvvo ?	7
5. Ovttaveardásašvuoda ovddideapmi	8
6. Lága gohcin	9
7. Vealahuvvon olbmos vuoigatvuohta oažžut buhtadusa	11
8. Vealahanáššiid gieđahallan oanehaččat - mo ovdánuvvo ?	12
9. Lassidieđut	13

ČUVVOSAT:

Čuovus 1. Jurdagat ovttaveardásašvuodálágas - golbma ovdamearkka

Čuovus 2. Vealahanlávdegotti lahtut

1. Ovttaveardásašvuodáláhka - gean dat guoská ?

Suomas vealaheapmi lea gildojuvvon mángga álbmotlaš lágas ja lea čatnasan mángga ovttaveardásašvuoda ovddideaddji riikkaidgaskasaš soahpamušaide. Liikká logit olbmot vásihit beaivválaččat vealaheami barggus dahje asttuáigge.

Dillái ohccojuvvo nuppástus ovttaveardásašvuodálágain, mii bođii fápmui guovvamánu álggus 2004. Lága dárkkuhussan lea ovddidit ovttaveardásašvuoda ja nuppe dáfus beavttálmahttit vealaheami vuollái gártan olbmuid vejolašvuodaid darvánit ožžojuvvon meannudeapmái.

Ovttaveardásašvuodálágas gildojuvvon vealahanvuodustusat leat ahki, etnikkalaš dahje álbmotlaš duogáš, riikkavulošvuohta, giella, oskkoldat, jáhkku, oaivil, dearvasvuodadilli, lámisvuohta, seksuálaiešvuohta ja eará olmui gullevaš sivva (omd. várit, áhpehisvuohta, bearašgaskavuodát). Etnikkalaš duogáš čujuha nu sisafarrejeaddjiide go Suoma ng. boares etnikkalaš vehádagaide, mat leat románat, sápmelaččat, tatárat, juvddálaččat ja boares ruoššaservoša ovddasteaddjit. Láhka guoská nappo nu eatnamis riegádan suomelaččaid go Supmii maŋŋá fárren, buot ahkásaš mánáid, nissoniid ja albmáid.

Lágas meroštallo, mii lea vealaheaddji láhtten ja goas sierraárvosaš sajádahkii bidjan lea lobálaš. Lága dehaleamos ođastusat leat virgeoapmahaččaid geatnegasvuohta ráhkadit etnikkalaš ovttaárvosašvuoda ovddideaddji ovttaveardásašvuodaplána, vealahuvvon olbmo vejolašvuohta oažžut buhtadusa ja juhkkujuvvon duodaštannoaddi.

Dán diedihanchállošis leat čohkkáigesson ovttaveardásašvuodálága vuodustusat ja dehaleamos sisdoallu. Čuovusoasis lágas dadjet oaivila Sámedikki, Lápmašiidfooruma rs ja SETA rs ovddasteaddjit (čuovus 1).

Ulbmilin lea, ahte juohkehaš mis diehtá iežas vuoigatvuodaidis ja geatnegasvuodaidis sihke vejolaš vugiin, maiguin vealaheapmái sáhtta darvánit ja mo dan sáhtta eastadit. Ovttaveardásašvuohta ii oáččo leat dušše hárvásiid ovdavuoigatvuohta; dat galgá leat min buohkaid olánmuttos.

2. Lága duogáš

Guovddášsánit: vuodđoláhka, rasisma- ja bargovealahandirektiivvat

Ovttaveardásašvuodálága ruohttasat leat Suoma álbmotlaš lánkaásaheamis. Suoma vuodđolága mielde olbmot leat seammaárvosaččat lága ovddas. Geange ii oáččo bidjat eará sajádahkii sohkaheali, agi, riegáanduogáža, giella, oskkoldaga, jáhku, oaivila, dearvasvuoda, lámisvuoda dahje eará persovnnalaš siva vuodul, juos dasa ii leat dohkálaš vuodustus.

Vuodđolága lassin vealaheapmi gildojuvvo earret eará bargo- ja bálvalusgaskavuodálágain, lágas albmáid ja nissoniid gaskasaš dásseárvvus ja rihkuslágas.

Suopma lea čatnasan maiddá riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuohtasoahpamušaide, nugo siviilvuoigatvuođaid ja politihkalaš vuoigatvuođaid guoski oktasašsoahpamušii, Eurohpa olmmošvuoigatvuohtasoahpamušii ja Eurohpa sosiálalaš vuodđogirjái.

Ovttaveardásašvuodáláhka čavge ovttárvosašvuoda ovddideaddji lánkaásaheami ja fállá ođđa vejolašvuodaid darvánit vealaheapmái. Lassin ovttaveardásašvuodálágain ollašuttot Eurohpa ráđi Suoma geatnegahtti direktiivvat etnikkalaš duogázii vuodđudeaddji vealaheamis (ng. rasismadirektiiva) ja bargovealaheamis (bargovealahandirektiiva).

3. Mii vealaheapmi lea ?

Guovddášsánit: njulges ja eahpenjuolgo vealaheapmi, heađušteapmi, gohččun vealahit, posiitiivvalaš sierrameannudeapmi

Ovttaveardásašvuodálágas gildojuvvon vealahanvuodustusat leat ahki, etnikkalaš ja álbmotlaš duogáš, riikkavulošvuohta, giella, oskkoldat, jáhkku, oaivil, dearvasvuodadilli, lámisvuohta, seksuálaiešvuohta ja olmui gullelaš eará sivva. Lágas gildojuvvo njulges vealaheapmi ja eahpenjulges vealaheapmi, heađušteapmi sihke ráva dahje gohččun vealahit gean nu.

Vealaheapmi lea olbmuid sierraárvosaš giehtadallan dainna vuodustusain, ahte sii gullet dihto jovkui, ovdamearkan dovddastit dihto oskku dahje gullet seksuálavehádahkii. Vealaheapmi sáhtá leat ovttaskas sátni dahje dilli, dahje dat sáhtá leat čuovvumuš servodaga ráhkadusain.

Njulges vealaheapmi dárkkuha dan, ahte olbmui meannuduvvo unohabbot go geainna nu earáin, lea meannuduvvon dahje lea vejolaš meannudit vástideaddji diliin.

- Njulges vealaheapmi lea ovdamearkan dat, jos olmmoš ii oaččo bálvalusa restaurá aš etnikkalaš duog áa dihte.

Eahpenjulges vealaheapmi lea dat, ahte olmmoš gártá erenomážit unohas sajádahkii earáid ektui olgguldusat bealehis njuolggadusa, vuodustusa dahje praktihka dihte almmá, ahte doaimmami livčče dohkálaš ulbmil.

- Eahpenjulges vealaheapmi lea earret eará dat, jos barguiváldimis gáibiduvvo dievaslaš suomagiela dáidu, vaikke dat ii barggu bargama dáfus leat vealtameahtun.

Heađuštemiin dárkkuhuvvo olbmo dahje olmmošjoavkku árvvu ja guoskameahtunvuoda dáhtul loavkideapmi dahje duodalaš loavkideapmi gildojuvvon vealahanvuodustusain nu, ahte lánččojuvvo áiti, bahámiehat, badjelgeahčči, vuollánahtti dahje falleheadji vuoig a. Lágas gildojuvvo sihke dáhtul dahkon heađušteapmi ja meannudeapmi, man čuovvumušat leat loavkidahttit.

- Ovdamearkan loavkidandárkkuhusas daddjon rasisttalaš leikkat dahje seksuálavehádkii gullevaš bargoskihpára namahallan leat ovdamearkkat heađušteamis.

Lágas gildojuvvo maiddái ráva dahje gohččun vealahit. Giige ii oaččo mearridit nuppi olbmo doaibmat vealahanláhkai.

- Ovdamearka vealaheaddji gohččumis lea, go restauránneaeiggát gieldá bargiidis bálvalit dihto etnikkalaš joavkku. Gohččun lea vealaheapmi, vaikka dat ii leat vel ollašuhtton.

Buot sierraárvosaš meannudeapmi ii leat vealaheapmi. Ovttavardásašvuodálaga mielde lobálaš lea dakkár olbmuiguin positiivvalaš sierrameannudeapmi, geat gehččojuvvojit vaikkeba riegádanduogáža, agi dahje sosiálalaš sajádaga dihte leat erenomáš suodjaleami dárbbus. Positiivvalaš sierrameannudeami ulbmilin galgá leat ovttavardásašvuolta ja dat galgá vuodđuduvvat jo gávnnavuvvon vealaheamis bohtán hehttehusaid eastadeapmái dahje geahpedeapmái.

- Ovdamearkan dihto bargodilálašvuodaid várren dušše sisafárrejeaddjiide lea lobálaš posiitiivvalaš sierrameannudeapmin dalle, go dainna geahččaluvvo njulgejuvot sisafárrejeaddjiid áššehis ja duodalaš vadjitvuolta guoskevaš ámmátsuorggis.

Vealaheapmi ii leat maiddái dat, go doibmejuvvo ovttavardásašvuodaplána mielde (ovttavardásašvuodaplána, gč. s. 9) dahje go bargu gáibida dihto iešvuodaid ja dáidduid.

- Ovdamearkan etnikkalaš dáiddajoavkku lahtus sáhtta gáibidit joavkku lundui gullevaš duogáža

Maidái ahkáii vuodđudeaddji sierralágan meannudeapmi lea lobálaš dalle, go dan sáhtta vuodustallat bargopolitihkalaš, bargomárkanpolitihkalaš dahje ámmátlaš skuvlejupmái laktáseaddji sivain. Ja dallego earálágan meannudeapmi bohtá sosiáladorvoortnegiid ealahat- ja bargonávccahisvuodaovdduid oazžuma dihte nannejuvvon ahkerájáin.

- Ovdamearkan bargofápmodoaimmahagat sáhttet addit rušaid nuoraide vuoi nuoraid barguhisvuolta geahppána.

4. Masa láhka heivehuvvo ?

Guovddášsánit: ámmáha hárjeheapmi, barguiváldin, bargodilit, skuvlejupmi, lahttovuohta, sosiála- ja dearvvasvuodabálvalusat, ovddut, vearjogeatnegasvuohta, ássan- ja eará bálvalusat

Ovttaveardásašvuodalágas darvánuvvo erenomáš dárkilit vealaheapmái, man vuodđun lea etnikkalaš duogáš. Etnikkalaš vealaheami gielddus ollá viidábut go eará vuodustusaide vuodđudeaddji vealaheami gielddus. Čavgadut vealahangiellidus oažžu čilgehusa ovttaveardásašvuodalága vuodđun leahkki Eurohpa ráđi direktiivvaid sisdoalus.

Láhka gielddá vealaheami nu almmolaš go priváhta doaimmas.

Ovttaveardásašvuodalágas gildojuvvo vealaheapmi buot lágas máinnašuvvon vealahanvuodustusain dalle, go gažaldat lea:

1) Iehčanas ámmáha ja ealáhusa hárjeheami eavttuin ja ealáhusdoaimma doarjumis

- Ovdamearkan mearrádusat guoskkadin fitnodatolbmuide miedihuvvon stártaruđaid dahje ealáhuslobiid eai oáččo leat vealaheaddjit.

2) Barguiváldinvuodustusain, bargodiliin ja - eavttuin sihke karrieras ovdáneamis

- Bargoaddi ii oáččo ásahtit bargái dakkár ámmátdáido- dahje skuvlengáibádusaid, mat eai leat barggu dáfus vuodustallon, muhto buorebutge vealaheaddjit.
- Barguiváldinmearrádusa barggadettiin bargoaddi ii oáččo ásahtit ohcciid sierra
- sajádahkii, juos dasa ii leat čielga bargui gullelaš vuodustus. Ovdamearkan kirku
- bargis sáhtta gáibidit kirku lahttovuođa, iige válljemis leat dalle lága mielde gažaldat
- vealaheamis.
- Vealahangiellidus guoská maddái bargogaskavuođa áigge dahkkon mearrádusaid
- guoskkadin bargguid juohkima ja karrieras ovdáneami.
- Go fas ee. movttiidahtti bálkáortnegiid geavaheapmi lea lobálaš, juos bálká ii mearrašuvá vuoiggahis vuodustusain.

3) Dábálaš čuvgehusa addi dahje ámmátlaš skuvlejumis, fárrui lohko spesiálaskuvlen ja ođdasitskuvlen, sihke ámmátlaš rávvema oažžumis

- Ovdamearkan oahppiiválljen, oahppočađahemiid árvvoštallan sihke oahppiid ja
- studeantaid rángun eai oáččo leat vealaheaddjit.

4) Lahttovuođas ja doaimmas bargiid- dahje bargoaddiidsearvvis dahje eará ámmátsearvvis

Dáid lassin lágas gildojuvvo olbmo ásaheapmi sierra sajádahkii *etnikkalaš duogáža vuodul dalle, go gažaldat lea:*

1) Sosiála- ja dearvvasvuodabálvalusain

- Gielda ii oaččo ásaheit olbmuid sierra sajádahkii etnikkalaš duogáža vuodul ovdamearkan go ordnejuvvo sosiálabargu, mánáid beaivedikšu, buohccedikšun ja bargodearvvasvuodafuolahus.

2) Sosiáladorvoovdduin dahje eará sosiálalaš vuodustusain miedihuvvon doarjagiin, vuoládusain ja ovdduin

- Ovdamearkan sosiáladorvoovdduin leat buohcan- ja bargguhisvuodabeaiveruhta, bargomárkandoarjja, ássandoarjja ja oahppodoarjja.

3) Vearjogeatnegasvuoda, nissoniid eaktodáhtolaš vearjobálvalusa dahje siviilabálvalusa čadaheamis

- Suoma riikkavulošvuoda ožžon olbmot leat vearjogeatnegasvuodas seamma sajádagas go eatnamis riegádan Suoma riikkavuložat.

4) Bálvalusaid dahje dárbašiid fállamis

- Bálvalusain dárkkuhuvvojit ee. nubbái dahkkon monteren, divvun, seailuheapmi, fievrrideapmi, skuvlejupmi ja rávven sihke ovdamearkan ássanbálvalusat. Maiddá ruhtadansuorggi bálvalusaid, nugo loanaid, sihke restauránjabálvalusaid addima ii oaččo ráddjet etnikkalaš duogáža vuodul
- Vealaheami gielddus ii goittoge guoskka priváhtaolbmuid gaskavuodaid. Ovdamearkan vealahangiellid guoská ámmátlaččat hárbjuvvon visttiid láigoheami, gaskkusteamis ja vuovdima, muhto ii priváhtaolbmuid gaskasaš visttiid vuovdima ja láigoheami.

5. Ovtaveardásašvuoda ovddideapmi

Guovddášsánit: ovtaveardásašvuoda ovddidangeatnegasvuohhta, ovtaveardásašvuodaplána, lápmásiid oassálastinvejolašvuodát

Ovtaveardásašvuodaláhka viiddida virgeoapmahaččaid geatnegasvuodaid darvánit vealaheapmái ja ovddidit ovttaárvosaš meannudeami. Lága mielde virgeoapmahaččat galget doalvut ovtaveardásašvuoda ovddos didolaččat buot doaimmain. Áššiid válmmaštallamis ja mearrádusdahkamis galgá stáđásmahttit dakkár doaimmanvugiid, mat dorjot ovtaveardásašvuoda ja virgeoapmahaččat galget rievdatit daid diliid, mat cagget dan ollašuvvama. Dát almmolaš ovtaveardásašvuoda ovddidangeatnegasvuohhta guoská stáhta ja gielddaid sihke evangelalášluterálaš ja ortodoksalaš kirku searvegottiid virgeoapmahaččaid.

Konkrehtalaš odastussan láchkii lea merkejuvvon, ahte virgeoapmahaččat galget ráhkadit ovttaveardásašvuodaplána, mainna ovddiduvvo etnikkalaš ovttaveardásašvuohta. Geatnegasvuohta guoská buot virgeoapmahaččaid, maiddáid daid, geaid bargguide ii gula bissovaš áššehasbargu etnikkalaš vehádagaiguin. Ovdalis máinnašuvvon kirkut eai goittotge lága mielde dárbbáš ráhkadit plána.

Ovttaveardásašvuodaplánai galggašedje gullat doaimmat, maid veagas etnikkalaš vehádagat ja sisafárrejeaddjit besset ovttárvosaččat geavahit virgeoapmahaččaid plánen, jodihan ja fállan bálvalusaid. Dakkár doaimmat leat ovdamearkan tulkabálvalusat, sierra gielain ráhkaduvvon dieđihančállosat ja eará informášuvdna, iežasgielat bálvalusat sihke eletrihkalaš gulahallama ovddideapmi ja dieđiheapmi.

Ovttaveardásašvuodaplána sáhttá leat jogo sierra plána dahje man nu plána dahje prográmma oassi, nugo dásseárvoplána dahje ruovttuiduhttinprográmma. Bargoministeriija addá dárkilut ávžžuhusaid dan sisdoalus.

Ovttaveardásašvuodálágas giddejuvvo erenomáš fuopmášupmi maiddáid láp másiid oassálastinvejolašvuodaide. Lága mielde bargoaddit ja skuvlema ordnejeaddjit galget buoridit lápmásiid bargguoažžun- ja skuvlenvejolašvuodaide. Praktikkas dat oaivvilda daid lápmásiid bargguoažžuma ja oahpu váldima doarjuma, geat bastet čadahit bargguid dahje oahpuid govttolaš ordnemiid vehkiin. Jearaldat sáhttá leat ovdamearkan bargobirrasa rievdadeamis, nu ahte lea álkit johtit, dahje persovnnalaš veahkkeneavvuid skáhppomis.

Ordnemiid govttolašvuoda árvvoštaladettiin váldojit vuhtii golut, barggaheaddji dahje skuvlema ordnejeaddji ekonomalaš sajádat sihke vejolašvuohta oažžut doarjaga dárbbášlaš nuppástusaide. Ovdamearkan govttolaš ordnemiin lea njejahaga huksen jorrestuoluin johtti bargi várás. Ovdamearkan heaissa huksema lámisbargi várás ii sáhte doallat govttolažžan, iige bargoaddi dahje skuvlema ordnejeaddji sáhte dasa geatnegahtit.

6. Lága gohcin

Guovddášsánit: bargosuodjalanvirgeoapmahaččat, vehádatváljaolmmoš, vealahanlávdegoddi

Ovttaveardásašvuodálága gohcin bargo- ja virgegaskavuodain gullá bargosuodjalanvirgeoapmahaččaide, lei gažaldat mas beare lágas máinnašuvvon vealahanvuodustusas. Etnikkalaš duogázii vuoddudeaddji vealaheami gohcin bargo- ja virgegaskavuodaide olggobealde (sosiáladorvoovddut, bálvalusat jna.) lea vehádatváljaolbmo ja vealahanlávdegotti bargu.

Ovttaveardásašvuodálága čuovvuma gohčet maiddáid almmolaš duopmostuolut, gos vealaheami guoski ášši sáhttá bidjat johtui ja gáibidit buhtadusa mearrideami.

Bargoaddi galgá fuolahit das, ahte barggu jodiheapmi ja mearrádusdahkan bargosajis doibmet nu, ahte ovttaveardásašvuodáláhkaásaheapmi ii rihkkojuvvo. Bargosuodjalanvirgeoapmahaččat gohčet bargoaddi doaimma.

Vehádatváljaolmmoš sáhtta addit rávvagiid, neavvuid ja ávžžuhusaid. Váljaolbmo sáhtta bivdit veahkehit soabadallamis. Dát guorahallo váljaolbmo doaimmahagas áššehasa ášši dikšuma olis.

Vealaheami vásihan olmmoš dahje vuostedoimmaid vuollásažžan gártan olmmoš sáhtta doalvut ášši vealahanlávdegotti gieđahallamii. Maiddái vehádatváljaolmmoš sáhtta maiddái doalvut ášši vealahanlávdegotti gieđahallamii.

Lávdegoddi sáhtta nannet soahpama dahje gieđit vealaheaddji meannudeami joatkašuvvama. Vealahanlávdegoddi sáhtta maiddái dárbbásettiin mearridit vealaheaddjai áittasáhku. Lávdegoddi ii mávsse eará nuppástusohcanvugiid iige dan doaimmaváldái gula virgeoapmahaččaid dahkan mearrádusaid nuppástuhttin. Vealahanlávdegottis lea ságajodiheaddji, guhtta eará lahtu ja čállí. (gč. čuovus 2)

7. Vealahuvvon olbmos vuogatvuohhta oažžut buhtadusa

Guovddášsánit: vuostedoaimmaid gielddus, buhtadus, juhkkon duodaštannoadđi

Lága mielde geange ii oaččo ásahit unohas sajádahkii dan dihte, ahte son lea váidán vealaheamis dahje váldán oktavuoda virgeoapmahaččaide ovttaveardásašvuoda dorvvasteami dihte. Dát vuostedoaimmaid gielddus suddje nappo earret vealaheami vuollái šaddan olbmo, muhto maddái eará olbmuid, geat geahččalit darvánit vealaheapmái ja ovddidit ovttaveardásašvuoda (ovdamearkan vihtanat, áššeolbmot jna.)

Rággatusat vealahanrihkosis mearrašuvvet dás duohkoge rihkuslága mielde. Ovttaveardásašvuodaláhka sisttisoallá goittotge konkrehtalaš odastusa: lága rihkkon olbmo lea vejolaš dubmet máksit buhtadusa loavkideamis vealahuvvon olmui dahje vuostedoaimmaid vuollái gártan olmui. Buhtadusa ii goittotge sáhte gáibidit dalle, juos vealahanvuodustussan lea giella dahje olmui laktáseaddji eará sivva, nugo servodatlaš sajádat dahje várit. Nuppiid sániiguin ovdamearkan sápmelaš, guhte ii oaččo bálvalusa iežas gielain, ii sáhte gáibidit dás buhtadusa.

Vealahanlávdegoddi, vehádatváljaolmmoš dahje bargosuodjalanvirgeoapmahaččat eai sáhte mearridit buhtadusa, muhto vealaheami vásihan olmmoš galgá gáibidit dan váidagiin ruoktobáikki duopmostuolus guovtte jagi siste vealahandáhpáhusas. Juos vealaheapmi lea jotkkolaš, váidaga galgá čuoččáldahttit guovtte jagi siste dan nohkamis. Barguiváldindáhpáhusain váidaga galgá goittotge čuoččáldahttit jo jagi siste das, go vealahuvvon bargooheppi lea ožžon dieđu válljenmearrádusas.

Váidaga ii sáhte vuodustallat dušše čuoččuhusain, muhto vealaheami vásihan olmmoš galgá ovdanbuktit dakkár konkrehtalaš čilgehusa, man vuodul su sáhtá navdit gártan vealaheami vuollásažžan. Juos doarvái duodaštus gávdno, vealaheamis eahpiduvvon olmmoš galgá bealistis ovdanbuktit iežas duodaštusa das, ahte son ii leat rihkkon vealahangildosa. Juhkkon duodaštannoadđi sávvat álkidahttit ášši gieđahallama ja roahkasmahttit ain eanet olbmuid doalvut vealahanášši duopmostuoluid gieđahallamii.

Buhtadusa eanemusmearri lea 15 000 euro. Dan sturrodaga meroštaladettiin váldojit vuhtii earret eará makkár vealaheapmi lei ja man guhká bisttii, vealahangildosa rihkkon olbmo jurddašeapmi dagus birra, áššeosolaččaid vejolaš soahpan ja olbmo ekonomalaš sajádat. Buhtadusa sáhtá guoddit dubmekeahhtá, dahje eanemusmearri badjel mannat, juos dat gehččojuvvo govttolazžan.

Juos vealaheamis lea boahtán maddái ekonomalaš vahát, sáhtá vealaheami vásihan olmmoš ohcat buhtadusa lassin buhtadusa vahátbuhttenlága mielde. Dát ii eastte buhtadusa máksima, go buhtadus lea lagamustá čuovvumuš vealahuvvon olbmo vásihan loavkideamis, ii vejolaš ekonomalaš manahusain dahje vuoi **aláš gillánis**.

8. Vealahanássiid gieđahallan oanehaččat - mo ovdánuvvo ?

Jos du lea vealahan barggus, oahppolágádusas, bálvalusaid dahje sosiálaovdduid skáhppodettiin dahje eará vástideaddji lágain máinnašuvvon diliin, iige ságastallan vealaheaddjiin rievdat dili, ale báze okto: váldde oktavuoda lagamuš hovdii, bargosuodjalanvirgeoapmahaččaide, vehádatváljaolbmui dahje vealahanlávdegoddái ja maŋimuš vejolašvuohtan doalvvo ášši duopmostuollui čoavdima várás.

Čuovvovaččas leat ovdanbukton vel čoahkkáigeassun ovdamearkkat ovttaveardásašvuodalágas ásahuvvon vealahanássiid gieđahallanproseassas, váidinvejolašvuodain ja áigetávvalis.

A) Buot vealahanvuodustusat: ovdamearkan vealaheapmi bargoeallimis

- Heivehuvvojit bargogaskavuoda áigge sihke das mearridettiin.
 - o Mo seksuálavehádhakii gullelaš bargi sáhtta váikkuhit dillái, go son jáhkka lohpiduvvon bajideami leat gopmánan bargoaddi ovdagáttuide ?
- 1. Ságastallan bargiid ovddasteaddjiin ja vejolaččat lagamus hoavddain dili čoavdima dihte.
- 2. Dárbbasettiin oktavuoha bargosuodjalanvirgeoapmahaččaide: rávven, neavvun, ášši detáljjaid čielggadeapmi.
- 3. Buhtadusa guoski vealahanváidda gearretriektái *guovtte jagi siste* vealahandáhpáhusas.

B) Buot vealahanvuodustusat: ovdamearkan vealaheapmi bargguohcandilis

- o *Mo lámisohcci galgá doaibmat, go son bázii almmá barggu haga, vaikke lei bargui skuvlejumi bealis ja ámmátlaččat čielgasit dohkáleamos ?*
- 1. Diehtu (vealaheaddji) välljenmearrádusas.
- 2. Oktavuoha bargosuodjalanvirgeoapmahaččaide: rávven, neavvun, ášši detáljjaid čielggadeapmi.
- 3. Buhtadusa guoski vealahanváidda gearretriektái *jagi siste* välljenmearrádusa guoski dieđu oážžumis.

C) Vealaheapmi etnikkalaš duogáža vuodul

- Heivehuvvo, go gažaldagas leat eará go bargo- ja virgegaskavuodaide gullelaš áššit.
 - o *Maid visteohcci sáhtta bargat, go son árvala leat boahtán vealahuvvot gávppoga láigovisteráiddus etnikkalaš duogáža dihte ?*
- 1. Vealahuvvon (visteohcci) ja vealaheaddji (vistti fálli) gaskasaš gulahallan ášši čoavdima várás.
- 2. Oktavuotta vehádatváljaolbmui: rávvagat, neavvut, ávžžuhusat, eará doaimmat soahpama áigáioažžuma várás, ovdamearkan ráddádallamat.
- 3. Ášši vealahanlávdegoddái: cealkámuš, soahpama nannen, vealaheami joatkima gieldin, áittasáhkku.
- 4. Buhtadusa guoski vealahanváidda gearretriektái *guovtte jagi siste* vealahandáhpáhusas.

9. Lassidieđut

Ovttaveardásašvuodaláhkii sáhtta oahpásmuvvat internehtas čujuhusas
<http://www.finlex.fi/linkit/sd/20040021>

Ovttaveardásašvuodalágas lea ráhkaduvvon virgeoapmahaččaide dárkkuhuvvon rávagirji, mii sisttisoallá lassidieđuid lágas ja dan heivehansuorggis. Rávagihppaga sihke dán dieđihančállosa sáhtta diŋgot bargoministeriijas čujuhusas Bargoministeriija/Sisafárren- ja bargolohpeáššit, PL 34, 00023 STÁHTARÁĐDI. Dat gávdnojit maiddá vealaheami vuostásaš SEIS - dieđihanfidnu siidduin čujuhusas
<http://www.join.fi/seis>

Bargo- ja virgegaskavuodaid guoski vealahanáššiin johtileamos vuohki oažžut veahki ja dieđuid, lea váldit oktavuoda iežat guovllu bargosuodjalanbiirii. Dat leat dábálaččat gávccii:

Häme bargosuodjalanbiire, tel. 03-2608 800, tampere.tsp@tsp.stm.vn.fi

Nuorta-Suoma bargosuodjalanbiire, tel. 017-201 401, ita-suomi.tsp@tsp.stm.vn.fi

Máttanuorta-Suoma bargosuodjalanbiire, tel. 05-6264 100,

lappeenranta.tsp@tsp.stm.vn.fi

Gaska-Suoma bargosuodjalanbiire, tel. 014-697 211, jyvaskyla.tsp@tsp.stm.vn.fi

Davvi-Suoma bargosuodjalanbiire, tel. 08-3159 511, oulu.tsp@tsp.stm.vn.fi

Turku ja Pori bargosuodjalanbiire, tel. 02-2715 777, turku.tsp@tsp.stm.vn.fi

Uudenmaa bargosuodjalanbiire, tel. 09-774 711, helsinki.tsp@tsp.stm.vn.fi

Vaasa bargosuodjalanbiire, tel. 020 1236 200, vaasa.tsp@tsp.stm.vn.fi

Lassidiedut bargosuodjalanbiirriin gávdnojit maddái internehtas čujuhusas **<http://www.tyosuojelu.fi>**.

Eará, etnikkalaš vealaheami guoski áššiin sáhtát váldit oktavuoda vehádatváljaolbmo doaimmahakii, tel. 09- 160 470 48, šleađgapoasta: vahemmistovaltuudetun.toimisto@mol.fi

Vealahanlávdegotti čujuhus:
Vealahanlávdegoddi
PL 34
00023 STÁHTARÁÐDI

Vealahanlávdegotti šleađgapoasta: syrjintalautakunta@mol.fi

Lassidiedut vealahanlávdegottis gávdnojit internehtas čujuhusas **www.mol.fi/syrjintalautakunta/**

Jurdagat ovtaveardásašvuodálágas - golbma ovdamearkka

Ovtaveardásašvuodáláhka lea ráhkaduvvon lagamustá praktihka bargoneavvun, mainna vealaheami vásihan olmmoš sáhttá darvánit ožžojuvvon meannudeapmái dahje láhttemii. Čuovvovaččas golbma olbmo mitalit, mo sii oidnet lága addin vejolašvuodaid, mo lágain galggašii ávkkástallat ja man bures dat sin mielas eastada vealaheami.

1. Dárbbášuvvuigo odđa láhka ?

Váldočálli Jussi Nissinen, Seksuálalaš ovttáárvosašvuohhta SETA rs.

"Ovtaveardásašvuodáláhkii lea čielga dárbu ja diŋgojupmi. Rihkuslága vealahangildosa heiveheapmái leamašan alla šielbmá. Ovtaveardásašvuodáláhka addá eanet vugiid darvánit vealaheapmái."

Váldočálli Pirkko Mahlamäki, Lápmásiidfooruma rs.

"Láhka lea dárbbášlaš, go vuodđolágas vealaheami guoski gildosat eai dán rádjai leat doarvái biddjon sierraláhkaásaheapmái."

Ságajodiheaddji Pekka Aikio, Sámediggi

"Ovtaveardásašvuodáláhka lea čielgasit dárbbášlaš. Dat lea odđa lávki dakkár árgabeaivve vealaheami eret čuoldimii, man ii álo oppa fuomášge."

2. Mat leat lága nanusvuodát ja headjuvuodát ?

Jussi Nissinen

"Juhkkojuvvon duodaštannoadđi lea duodaige dehalaš ášši. Lága nubbi nanusvuohhta lea dat, ahte dat čielggasmahtta ja bajida oidnosii bargosuodjalanvirgeoapmahaččaid geatnegasvuodaid ja dehalaš rolla vealaheamis. Goalmádin lea buorre, ahte maiddái tearbma headušteapmi lea mielde lágas, goas dasa sáhtta doavvu mielde darvánit buorebut go ovdal.

Lága headjuvuohthan anán dan, ahte vealahanvuodustusat leat das sierraárvosaš sajádagas. Ovdamearkan bálvalusaid oasil láhka guoská dušše etnikkalaš vealahanvuodustusa ja vealahanváljaolbmo sihke vealahanlávdegotti doaibman laktása dušše etnikkalaš vealáheapmái."

Pirkko Mahlamäki

" Ovtaveardásašvuodáláhka lea lagamustá álgu mátkkis ovttáárvosašvuhtii. Dásseárvu jurddašuvvo dávjá dušše nissoniid ja albmáid gaskasaš áššin, muhto ovtaveardásašvuodáláhka deattuha doahpaga gokčat maiddái eará vehádagaid. Lassin láhka buktá dávjá váttisin vásihuvvon EU - doahpagiid álbmotlaš láhkaásaheapmái ja sisttisoallá maiddái positiivvalaš sierradoaimmaid vehádagaid"

sajádaga buorideami várás.

Leat smiehttan olu dan, mii lea lága fállan konkretia lápmásiidda. Lágas máinnašuvvo, ahte dárbbasettiin galgá álgit govttolaš doaimmaide lámisolbmo skuvlejumi dahje bargui beassama ovdii. Tearbma govttolaš lea jo daninassii eahpečielggis ja lassin eahpiduhtta, sáhttago vuodđovuoigatvuodaid ollašuttimii oppalohkkái váldit dákkár govttolašvuoda oainnu.

Pekka Aikio

"Láhka doarju sápmelaččaid vuoigatvuoda iežas identitehtai ja kultuvrai. Anán erenomáš buorin dan, ahte láhka bargá erohusa vealaheami ja positiivvalaš sierradoaimmaid gaskkas, mii dahká vejolažžan heajut sajádagas leahkki doarjuma. Virgeoapmahaččaid geatnegasvuohta ráhkadit ovtaveardásašvuodaplána etnikkalaš vealaheami eret váldimii lea maddái buorre ášši, ja sávan, ahte dat maddái bargojit ja geavahuvvojit. Daidda galggašii bidjat positiivvalaš sierradoaimmaid sápmelaš eamiálbmoga sajádaga buorideami várás ja sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusaid joatkašuvvama dorvvasteami várás. Giellavuodustusa guodđin buhttengeavadaga olggobeallái lea sihkarit buorre muddui ruhtagažaldat, mii sávamis divvašuvvá dađistaga."

3. Makkár lea árgabeaivve vealaheapmi ja leago lágas ávki dan eret čuoldimii ?

Jussi Nissinen

"Seksuála- ja sohkaabeallevehádagaid vásihan vealaheapmi lea dávjá eahpenjuolgat, danin dan duodašteapmi sáhtta dovdot váttisin. Vealaheapmi lea goittotge almmolaš bargoeallimis. Dál lea dehalaš, ahte olbmot ohppet dovdat ovtaveardásašvuodálága sisdoalu ja dan fállan vejolašvuodaid, vuoi dat ii šat báze dušše jápma bustávvan. Sávan, ahte lága geavahišgohtet ja ahte olbmot guorahalašedje dálá eanet iežaset láhttema ja ožžojuvvon meannudeami."

Pirkko Mahlamäki

"Lámisolbmot deaividit vealaheami beaivválaččat; dábálaččat jearaldat lea oktageardánit das, ahte lámisolmmoš ii beasa dohko, gosa hálidivčče. Vealaheapmi lea dávjá ráhkadusas ja jurddašanvuogis, ja danin dasa lea váttis darvánit. Má ggar leat nu hárvánan vealaheapmái, ahte eai oppa dan šat fuomášge. Mánnggat čeahpes olbmot čohkkájit lámisvuodaset dihte ruovttus, eaige sáhte čájehit návccaideaset. Jáhkán, ahte láhka bohciidahtta stuorra álgomovtta, muhto vuordámušat leat álkit stuorát, go masa láhka geavadagas bastá."

Pekka Aikio

"Sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusat, boazodoallu ja guolásteapmi, leat Suoma lágas vealahuvvon sajádagas. Sápmelaččaid vásihan vealaheapmi lea lagamustá ráhkadusain, ekonomalaš vealaheapmi, mii čuoheá dáidda ealáhusaide. Mediat fáallet sápmelaččain negatiivvalaš gova nu ođas- go suohtastallanprográmmain, mii bealistis láhčá bahámieat vuoiŋŋa. Sápmelaččaide eai maddái leat fállun mánáid sámegeielat tv - prográmmat, vaikke dat livčče oažžumis earret eará Norggas.

Árbevirolaš ealáhusat bajásdollet sápmelaččaid gielalaš riggodaga ja daid gáhtten lea dehalaš maddái dán sivas. Nu gohčoduvvon dábálaš, earásgo boazodoalus ealáhusa

oažžu sápmelaččat, eai leat nu stuorra vealahánvára vuolde, go sii leat guhkás suddan váldoálbmogii. Jáhkášin, ahte ovttaveardásašvuodálágas lea ávki namalassii árbevirolaš ámmáhiin bargiide ja dat nanne sin sajádaga ja vuoigatvuodaid."

Čuovus 2

Vealahanlávdegotti lahtut

Vuosttas vealahanlávdegoddi nammaduvvui guovvamánu 19. beaivve 2004. Lávdegotti doaibmabadjji lea njealje jagi.

Vealahanlávdegotti ságajodiheaddji lea lálkaásahanráđđi, juridihka doavttir Jukka Lindstedt vuoigatvuohtaministeriijas ja várreságajodiheaddji Helssega gihligoddesivaheaddji, várreduopmár Vilja Kutvonen. Lávdegotti čáli lea várreduopmár Tapio Susi bargoministeriijas.

Lávdegotti eará lahtut:

Markku Fredman, Ášševuoddjidoaimmahat Fredman & Månsson Oy
Thea Lång, Helssega hoavvariekti
Juhani Kortteinen, Helssega universitehta
Inga Jasinskaja-Lahti, Helssega universitehta
Adrián Soto, doaimmaheaddji

Várrelahtut:

Marja Vanamo, Joensuu gihligotti sivaheaddjiosodat
Kirsi Tarvainen, Ášševuoddjidoaimmahat Asianaiset
Jukka Rainio, Tuusula gearretriekti
Timo Makkonen, Åbo Akademia Olmmošvuoigatvuodainstituhtta
Karmela Liebkind, Helssega universitehta
Ahmed Akar, Riikkaidgaskasaš kulturguovddáš Caisa